

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.1.21244>

УДК 1(44)(092):2-1 (045)

ДО ПИТАННЯ ПРО УВАГУ В РОБОТАХ СІМОНИ ВЕЙЛЬ

Владислав Петренко

Державний університет «Київський авіаційний інститут»
vladyslav.petrenko@npp.kai.edu.ua | <https://orcid.org/0000-0003-4885-5975>

Анотація. Статтю присвячено аналізу поняття уваги у філософії Сімони Вейль як механізму, що дозволяє індивіду здійснювати поступ на шляху саморозвитку. Автор здійснює дослідження поняття «увага» в контексті двох філософських текстів С. Вейль: «Роздуми про використання учбових занять у вихованні любові до Бога» та «Зошити». Потреба в коментуванні цих текстів видається необхідною, зважаючи на їх обмежену представленість в українській гуманітаристиці. Розглядаючи питання про увагу, Сімона Вейль намагається віднайти смислові перетини між Бгаваад-Гітою та платонізмом, між Августином Блаженным та Лао Дзи. Такі переходи свідчать не тільки про перегляд світового культурного спадку та вибудовування зв'язків між філософськими традиціями, а й про певний дуалізм філософської думки Сімони Вейль.

Ключові слова: увага, Сімона Вейль, споглядання, культура, наука, релігія, філософія, увага, саморозвиток.

Вступ

Людина XXI ст. опиняється в ситуації, що визначається тотальністю технологічного впливу та перенасиченістю інформаційного простору, які її дезорієнтують та дезорганізують. Перебуваючи в стані гіперспоживання культурних продуктів, образів та текстів, людина перестає концентруватися на інформації. Така ситуація призводить до негативних наслідків у вигляді утворення певних лакун в пам'яті, які можуть заповнюватися симулятивними знаками, фейками та маніпуляціями, продукованими на своєрідних фабриках з виготовлення інформації. В цьому контексті слід зазначити, що під загрозою опиняється не тільки «критичне мислення», але і мислення як таке. С. Вейль в середині XX ст. уже порушує цю проблему в масовому суспільстві, яке страждає на «хронічну» неухважність до ближнього. Сила, притаманна масовому суспільству в сучасності, деперсоналізується і виходить на рівень технічно визначеної абстракції у віртуальній площині. Значення колективної сили протиставляється силі індивідуальній, яка виражається в мисленні та трудовій етиці, яка у філософії С. Вейль проходить еволюцію від античного стоїцизму Марка Аврелія до християнського мучеництва. Так, питання про увагу розглядається філософом як механізм саморозвитку на шляху релігії та науки, які об'єднує істина як така. Такий шлях може бути прийнятий лише як індивідуальний і вільний вибір людини. Проблематичне поле, яке є контуром дослідження, сягає питань співвіднесеності культурного та філософського досвіду.

Наукова література, присвячена концептуалізації поняття «увага», є доволі розгалуженою і позначається актуальністю в різних напрямках гуманітарного знання. В українському культурологічному і філософському дискурсах вона представлена в аналізі досвіду споглядання, зокрема чуттєвого. Так, В. Козловський у статті «Кантове вчення про чуттєвість, простір і час: трансцендентальні, антропологічні та природничо-наукові конотації» (Козловський 2024) здійснює аналіз трансцендентальних засад форм чуттєвого споглядання. Ставлячи перед собою завдання «з'ясувати антропологічний зміст трансцендентальних форм чуттєвого споглядан-

ня і в цьому контексті розкрити причини Кантової критики інтелектуального споглядання» (Козловський 2024), автор дослідження розкриває взаємозв'язок між чуттєвістю та мисленням в контексті Кантової філософії. Аналізуючи роботи німецького філософа, він акцентує увагу на тому, що «людська чуттєвість визнається [Кантом] як передумова споглядання, оскільки саме вона (чуттєвість) забезпечує «контакт» із речами зовнішнього світу» (Козловський 2024, 82–83). Таке тлумачення, за твердженням автора, віднаходить себе посеред інших «споглядань»: містичних та інтелектуальних (Козловський 2024). У статті питання про увагу винесено за дужки, але є імпліцитно присутнім, зважаючи на центральне ядро самого питання про споглядальну чуттєвість та трансцендентальну етику. Якщо в цьому контексті апелювати до Сімони Вейль, то вона здійснює критику Кантової концепції чуттєвості, позначаючи: «La capacité de compassion pure requiert la notion de compassion universelle, non sans lien avec Kant». «здатність до чистого співчуття потребує поняття вселенського співчуття не без зв'язку з Кантом» (Weil 1991, 205). У даному випадку неможливість вселенського співчуття визначається неможливістю його індивідуального переживання, а отже, і чистого сприйняття. Таким чином, чуттєвість не визначає основу споглядання і не пов'язує його з мисленням, як у Канта.

У розрізі епістемології питання про споглядання порушує дослідник С. Подмазін у статті «Свідомість: між діяльністю та спогляданням», спираючись на творчість С. Л. Рубінштейна. У висновках дослідник пише про споглядання як про творчий початок, що наближує його до розуміння споглядання як певної зупинки. У цьому він наближується до Е. Гуссерля і його поняття «епохе» («зупинка»), яка змушує відкинути попереднє знання на шляху пізнання, хоча і з деякою відмінністю. Як пише сам автор статті, «відмінність полягає в тому, що Гуссерль визначає «епохе» як метод філософського пізнання, а ми визначаємо споглядання як засіб особистісного пізнання світу, гармонізації життя людини і суспільства» (Подмазін 2021, 168). Отже, тут споглядальність показана як індивідуальна здатність людини до

особистісного пізнання, а значить, і до особистісного досвіду.

Якщо в українському філософському дискурсі при дослідженні споглядання акцент робиться на епістемології, то в західній парадигмі питання споглядання охоплює також питання про увагу як таку. Так, британський дослідник П. Робертс у статті «Освіта та етика уваги: праці Сімони Вейль» (Roberts 2022) описує специфіку напруження уваги в контексті освітніх стратегій і вказує на епістемологічні, онтологічні та політичні зв'язки в межах філософії Сімони Вейль. Автор статті досліджує питання характеру співвіднесення практичного філософського досвіду з тими освітніми стратегіями, в межах яких він може бути використаний.

Вагомий внесок у дослідження поставленого питання зроблений М. Кемпбелл з Дублінського університету в ґрунтовній роботі «Як зелений смарагд: очікування, поезія та страждання. Концепція уваги у Сімони Вейль». Науковиця зазначає, що при дослідженні праць Сімони Вейль необхідно враховувати три аспекти: культурний фон, практичний досвід та християнський світогляд філософа. Кемпбелл в своїй роботі досліджує всі три аспекти. Спочатку вона подає коротку біографію Сімони Вейль, де позначає: «Her own definition of being a philosopher is the one which this study holds as pivotal, as it contains within it the idea of attention, and this attention is not only an exercise, but it is an intense, lifelong one». «Її [Вейль] власне визначення філософа є ключовим для даного дослідження, оскільки воно містить в собі ідею уваги, і ця увага тут не просто вправа, а напружена життєва практика» (Campbell 2023, 5). В даному випадку М. Кемпбелл зазначає, що Сімона Вейль бачить ідеал філософа в тому, що його життєва практика нерозривно пов'язана з філософською, і навпаки. Увага як концепт лежить одразу в двох площинах, які не суперечать одна одній. Далі Кемпбелл розгортає свою думку у бік досвіду читання, через який Сімона Вейль приходиться до концептуалізації поняття «увага» і робить його одним із центральних у своїй філософії (Campbell 2023, 7). Досвід читання і досвід молитви в даному контексті є спорідненими, оскільки світ необхідно прочитати, якщо він вийшов із Божого слова. Сутність уважного споглядання дійсності визначається його якістю. Саме якість споглядання турбує Сімону Вейль найбільше, і тут М. Кемпбелл, апелюючи до сучасної ситуації, зазначає, що для теперішнього положення речей характерна комерціалізація уваги. В цьому аспекті авторка позначає особливу прозорливість Сімони Вейль в контексті технологій, які стануть домінуючою сферою в XXI ст.: «Finally, Weil's reading of the world of technology was particularly prescient and no study of her today can avoid probing the issues surrounding information technology in particular». «Нарешті, прочитання світу технологій у Вейль було особливо проникливим, і жодне сучасне дослідження її думки не може оминати розгляду

проблем, пов'язаних з інформаційними технологіями зокрема» (Campbell 2023, 182).

Мета і завдання дослідження

Метою статті є дослідження питання про увагу в контексті філософії С. Вейль.

Завданням статті є аналіз творчості С. Вейль в контексті питання про увагу; демонстрація основних джерел формування рецепції поняття «увага» на рівні філософської теорії та практики; виявлення диспозиції між увагою та реальним в контексті питання про увагу.

Методологія дослідження

Методами дослідження є системний, функціональний та герменевтичний. Досліджуючи філософську практику С. Вейль, необхідно враховувати широкий спектр культурного та філософського матеріалу, який використовує авторка у своїх роботах. Множинність та варіативність філософських досвідів, з одного боку, свідчить про фрагментарність її ідей, а з іншого - про їх текстуальну єдність. Ця єдність утворює філософську систему, яка формується шляхом постійно існуючих лейтмотивів. Поняття уваги простежується в різних текстах, і становить для Вейль предмет для багатьох роздумів. Наприклад, це поняття зустрічається і в її знаменитих «Зошитах» 1933-1942 рр. та статті «Роздуми про використання учбових занять у вихованні любові до Бога». Філософська система, яку вибудовує Вейль, містить в собі дві пропорційні основи: першу обґрунтовано в теоретичних працях, а другу випробувано в контексті практичної реалізації на власному життєвому досвіді. В даному випадку поняття «увага» стає не просто одним з численних понять, які філософ використовує для того, щоб пояснювати те чи інше явище, а важливим вузловим механізмом її філософської системи. Поєднання системного і функціонального підходів позначено необхідністю визначити місце поняття «увага» та показати його структурне значення для філософської системи С. Вейль. Оскільки широка розгалуженість філософського матеріалу становить певну проблему, то її вирішення потребує визначення інтерпретативної стратегії. Герменевтичний метод дозволяє використати підхід, характерний для робіт Сімони Вейль, – враховування різних філософських традицій і практик та їх включення у межі дослідження для більш точного розуміння позицій авторки.

Результати дослідження

Поставити питання про увагу означає звернення до філософської традиції, притаманної європейській культурі, починаючи з античності. Слід детальніше розглянути суб'єктно-об'єктні відносини в рамках їх еволюції. У класичній філософії об'єкт існує як об'єктивна даність, тому погляд суб'єкта вхоплює об'єкт поміж інших постійно існуючих об'єктів. Принцип об'єктивності, який було покладено в основу класичної філософії, визначав певну даність, що існує у вигляді реальності. Речі, що оточували людину в цей

період, виявляли свою предметність. Проте, сама людина (а точніше, її погляд) була індиферентна, дистанційована по відношенню до них: речі здавались їй чимось, що виявляє свою автономію на рівні об'єктивної даності. Так, об'єктивними у І. Канта є розум і мораль; у Г. Гегеля – історія, у К. Маркса – суспільство. У неокласичній філософії суб'єкт звертається до об'єкта, спрямовуючи на нього свій погляд. На цьому етапі в європейській філософській традиції формується певний релятивізм у взаємодії з річчю; сприйняття суб'єктом речі стає вирішальним. А. Шопенгауер, Ф. Ніцше, пізніше – З. Фрейд та К.-Г. Юнг орієнтують читача на те, що суб'єкт потребує самовизначення по відношенню до речі. Філософія в цей період відкриває інтерпретативні можливості суб'єкта по відношенню до об'єкта. У постнеокласичній філософії об'єкт має такі властивості, які змушують суб'єкта звернути на нього увагу. В даному випадку річ має не просту автономність, а стає річчю, що творить того, хто дивиться на неї. Об'єкт набуває статусу суб'єкта, і саме тому симулякр речі стає реальнішим за реальну річ. Копія (в постмодерній парадигмі філософії) – це річ, яка відбулася. Постнеокласична філософія розробляє положення, за якого всі речі урівняно в своїх правах, жорсткі ієрархії класики і неокласики розпадаються, філософія сама по собі стає предметом серед інших предметів; вона більше не претендує на істину, звільняється від самої себе.

В еволюції суб'єктно-об'єктних стосунків філософія Сімони Вейль посідає особливе місце, оскільки вона фокусується на уважності не з позиції об'єктивності, не з позиції суб'єктивності і навіть не із зовнішнього боку цього взаємозв'язку, а виходячи із теологічної парадигми, в якій увага займає місце духовної практики, що допомагає індивіду на шляху саморозвитку. Останнє напряму впливає з її теологічних поглядів, що розкриваються вже на самому початку тексту «Роздуми про використання учбових занять у вихованні любові до Бога». С. Вейль пише: «C'est l'orientation vers Dieu de toute l'attention dont l'âme est capable. La qualité de l'attention est pour beaucoup dans la qualité de la prière». «Головне в християнському відношенні до занять науками полягає в тому, що молитва є справою уваги. Це зосередженість на Богові усієї уваги, на яку здатна душа. Якість молитви багато в чому визначається якістю уваги. Її неможливо замінити жаром серця» (Weil 2009, 67). В даному випадку головну роль відіграє не сенсуальна чуттєвість і не сліпий релігійний фанатизм, а глибоке розуміння співвіднесеності духовного шляху та уваги, яка є неодмінною ланкою в заняттях науками. Саме останнє має вигляд певної практики духовного поступу через розумне споглядання істини.

Споглядання є основою спостереження і тут. С. Вейль не напряму, але звертається до роботи Рене Декарта «Міркування про метод» (Декарт 2001), в якій філософ виокремлює з-поміж інших методів основний метод дослідження, а саме – спостереження. В даному контексті С. Вейль

направляє свою думку в зворотний бік, ставлячи питання про онтологічний рівень знання, і приходиться до висновку, що концентрація уваги виявляє свою позитивність навіть в негативній ситуації, оскільки навіть негативний досвід концентрації виявляє свою позитивність. Навіть якщо внаслідок концентрації індивід ні на міліметр не наблизився до вирішення поставленого завдання, то він все одно так чи інакше здійснює своєрідну духовну практику, яка просвітлює його свідомість. «Quand même les efforts d'attention resteraient en apparence stériles pendant des années, un jour une lumière exactement proportionnelle à ces efforts inondera l'âme». «Навіть якщо зусилля уваги протягом років залишатимуться на вигляд безплідними, одного дня світло, точно пропорційне цим зусиллям, осяє душу» (Weil 2009, 69). Тут важливу роль відіграє не тільки увага, але і її спрямованість; тобто погляд, який спрямовує індивід на об'єкт. Направлення погляду – той процес, за допомогою якого індивід може здійснювати схоплення тих чи інших об'єктів у часі та просторі. Автор позначає неможливість «порожніх» зусиль, адже будь-яка думка володіє позитивною силою. Тут можна процитувати саму С. Вейль в рамках її «Зошитів»: «L'individu ne possède qu'un seul pouvoir: la pensée». «У індивіда є лише одна сила: це думка» (Weil 1988, 69). Відповідно, трудова етика спрямовується не на результат, а на процес. У цьому співвідношенні думка С. Вейль споріднена деяким східним вченням (наприклад, даоським), що роблять акцент на діяльній бездіяльності, яка стає основою для споглядальності на шляху. З огляду на концепцію боговідсутності у С. Вейль, для неї актуальною залишається цитата з Лао Дзи, який пише: «Дао – порожнє, але в прояві невичерпне» (Лао Цзи 1998, IV). Отже, шлях не потребує винагороди, він сам стає винагородою для того, хто споглядає (спрямовує свою увагу). Споглядальність тут відкриває шлях до філософської інтуїції, яку можна визначити за словником С. Вейль як «надприродну». Надприродність тут визначається як те, що не належить природі людини, тобто її біології, а лежить в площині духовного. Отже, в даному випадку уважний читач наштовхується на постійні транскультурні переходи автора від далекосхідної філософської традиції до європейської і навпаки. При цьому європейська християнська традиція протиставлення душі та тіла, духовного та мирського, сакрального та профанного залишається тією основою, на якій базується філософія Сімони Вейль.

У цьому аспекті її думка знаходиться в річищі філософії Августина Блаженного, який вибудовує диспозицію душі та тіла. Залишаючись при цьому глибоко укоріненою в проблеми індивіда та індивідуальності, вона описує думку як зброю, якою володіє особа на відміну від колективу, що володіє фізичною силою. Фізична сила має – це те, що стає головною ознакою ХХ ст. Диспозиція математики і фізики в даному випадку постає як співвідношення символу й ваги, абстрактної

сили та молярної маси. Вони співпадають тільки тоді, коли індивіду не залишають вибору, і в цій ситуації філософ перевідкриває для читача образ Арджуни з Бгаґавад-Гіти, який С. Вейль аналізує в розрізі прийняття війни як духовного обов'язку (Weil 1988, 243, 278, 288, 335). В даному випадку увага містить у собі певну межу, перейти яку не видається можливим, оскільки за цією межею лежить неухажність. Для того, щоб показати цю межу, філософ використовує диспозицію «граничне-безмежне», за якої перше підкорюється правилу і діє в руслі закону, а друге оприявнює беззаконня. Можна стверджувати, що існує прямий зв'язок між законом, який увиразнюється послідовністю правила, і уважністю, яка так само визначається послідовністю переходу від об'єкту до об'єкту, від речі до речі. Натомість, неухажність усуває ці переходи і не спирається на закон, а значить, знаходячись в сфері безмежного, вона не виявляє послідовності, і відповідно, у неї немає кордонів, які трансформували б її в уважність. Неухажність для С. Вейль є тією людською рисою, яка відкидає об'єкт як такий, робить його неіснуючим. Для індивіда не існує чогось доти, доки воно не з'явиться в полі його зору. Тут можна провести аналогію з класичним будддійським текстом «Сукхумала-сутта», в якому розповідається про чотири видовища, що змусили Сіддгартху Гаутаму змінити своє життя (The teaching of Buddha 2005). Вийшовши за межі свого палацу, Гаутама побачив старого, хворого та мертвого, і це відкрило йому розуміння старості, хвороби та смерті. Четвертим видовищем був аскет, який дав йому надію на можливість подолання всіх трьох попередніх видовищ (класичний виклад чотирьох видовищ міститься в: «Nidānakāthā» (коментарна традиція), «Lalitavistara Sūtra» (махаянський текст), «Buddhacarita» Ашвар'гоші).

Інтерпретуючи цей сюжет в контексті філософії С. Вейль, можна стверджувати, що відправна точка просвітлення майбутнього Будди мала місце саме в той момент, коли він зосередив свою увагу, що вилізло в споглядання чотирьох видовищ. Безпосередній досвід споглядання чотирьох істин відкрив для Гаутами шлях до просвітлення. Аналізуючи цей сюжет, можна стверджувати, що подія реалізується тоді, коли відбувається концентрація уваги. Останнє має спиратися на волю людини; С. Вейль трактує волю як вибір (Weil 1991, 292). Отже, тільки здійснивши вибір, людина може реалізувати свою волю, зосередивши свою увагу на чомусь конкретному. Цей вибір має бути вибором вільної людини; С. Вейль звертається до класичного образу Платонової печери, в якому артикулюється першість свободи вибору над звільненням від ілюзії. Сократ говорить Главкону: «І якщо хтось, – вів я далі, – силоміць потягнув би його звідти [з печери] по скелястій крутизні вгору і не випускав би його доти, поки не витягнув би на сонячне світло, то невже він не страждав і не обурювався таким насиллям? А коли б він вийшов на світло, очі б його настільки були б засліплені блиском, що йому не вдалося

б розгледіти жодного з тих предметів, про справжність яких йому тепер кажуть?» (Платон 2000, 210-211).

Цей фрагмент з Платонової «Держави» є важливим для С. Вейль, оскільки в ньому формулюється декілька важливих для неї аспектів. По-перше, увагу можна реалізувати тільки через свободу індивідуальної волі, яка є спрямованою на осягнення істини. По-друге, насилля (з якою б благою ціллю воно не здійснювалося) не може сприяти прозорінню. Тут слід зазначити, що подібна риторика є антипросвітницькою, оскільки формування особистості методом вишкілу є згубним для самої особистості. Усяка спроба створити систему, за якої формується «ідеальний образ людини», приречена на поразку, оскільки державний апарат діє примусом і насиллям як єдиним ефективним інструментом управління. Так, про це добре пише М. Фуко, розглядаючи університет як репресивний орган (Фуко 2020). По-третє, зір втрачається в момент, коли індивід не з власної волі виштовхується у світло істини. Тут необхідно звернутися до першої частини фрагмента Е: «Правда? А якби його хтось змусив дивитись на саме світло, то хіба він не відвернувся б і не втік до тих предметів, на які можна дивитись у повному переконанні, що саме вони набагато виразніші, ніж те, що йому показують?» (Платон 2000, 210-211).

Обговорення

Підсумовуючи, слід зазначити, що увага потребує не тільки зосередженості, але і вільного вибору індивіда на шляху самовдосконалення. Цей вибір означає зіткнення людини з реальністю і відмову від уяви. У цьому співвідношенні доцільно показати взаємозв'язок між увагою, поглядом, зором та відмовою від уявного на користь реального. Сімона Вейль звертається до Платона в аспекті ототожнення уяви та ілюзії: «La perception en tant qu'illusion implique une imagination de premier type». «Сприйняття як ілюзія включає в себе уяву першого роду» (Weil 1991, 260). Адже споглядання істини є спогляданням універсальних ідей, уява ж відводить від цих істин; вона спрямована на те, щоб утворювати образи, а не формулювати змісти. Уявне в контексті філософії С. Вейль має глибоко негативну конотацію, про що вона пише на сторінках другого тому «Зошитів»: «Alors l'imagination se mettra en marche, comblant le [vide]». «Тоді почне працювати заповнююча [порожнечу] уява»; «L'imagination qui comble le vide s'attache aux signes, non au signifié, qui n'est pas l'objet de l'imagination». «Заповнююча порожнечі уява приліпляється до знаків, а не до означуваного, яке не є предметом уяви»; «L'imagination qui comble le vide est intrinsèquement fausse». «Заповнююча порожнечі уява брехлива за своєю суттю» (Weil 1991, 15–32). Тут для С. Вейль є важливою порожнеча в контексті її філософських поглядів на боговідсутність, як можливість оприявлення Бога. Уява в цьому контексті виявляється протилежною увазі, яка навпаки працює з

реальними речами. Таким чином, тут вибудовується дихотомія між уявним і реальним, за якої увага наділяється виключною роллю на шляху реального. Уважний погляд в даному випадку – це зіткнення з реальним.

Гаутама, вийшовши з-за царських мурів, побачив чотири видовища. Ця подія уможливила зіткнення погляду Гаутами з речами, які опинилися на його шляху. Зосередивши свою увагу, він пережив подію, зіштовхнувшись з реальним, яке скасувало все те уявне, що було присутнім за мурами до того, як він здійснив акт виходу. Іншими словами, Гаутама вийшов з печери на світло і воно його не засліпило, оскільки він сам став на цей шлях і ніхто і ніщо не змусило його до цього. Таким чином, він реалізував свою волю через концентрацію уваги й унаслідок погляду. Протиставлення реального й уявного логічно накладається на диспозицію втілення божественного задуму через людину та процес роз-створення на рівні уявного: «La tristesse est un affaiblissement du sens de la réalité. C'est une mauvaise création au niveau de l'imagination». «Смуток це послаблення відчуття реальності. Це погане роз-створення на рівні уяви» (Weil 1991, 179). Уявне тут корелюється Сімоною Вейль із матеріальним, з прив'язанням людини до матеріальних речей, які можна назвати уявними. Можна стверджувати, що Вейль відкидає матеріалізм і біологізм як речі єдиного порядку, на користь речей, що оприявнюються для людини через увагу (молитва, наука), споглядання та очищення (мистецтво, поняття катарсису) (Weil 1991, 250). Таким чином, С. Вейль розкриває практичну сторону власної філософії, що реалізується за рахунок зближення науки, релігії та мистецтва, які дозволяють повернути реальність, зрікшись влади уявного, тобто – колективного.

Висновки

Питання про увагу в контексті філософії Сімони Вейль можна розглядати в кількох аспектах. Увага потребує концентрації, а значить, певних зусиль і вільного вибору індивіда; сила, яка реалізується через концентрацію уваги, – це єдина сила думки, яку індивід може протиставити колективній силі; з цього випливає соціальна значущість питання про увагу, оскільки саме колективна неухважність призводить до роз-створення, а саме – колективного уявного, яке лежить у матеріальній площині; будь-яке зусилля думки є ефективним, оскільки спрямоване на реалізацію концентрації; увага є необхідною складовою спостереження як однієї з методологічних основ наукового пізнання; увага розглядається С. Вейль у релігійному ключі як духовний поступ, який дозволяє індивіду стати на шлях науки так само, як він би став на релігійний шлях, тобто відкрити для себе істину чи Бога; філософська думка Сімони Вейль має внутрішній транскультурний динамізм, який дозволяє їй здійснювати логічні переходи від античної до християнської та до східної філософій, і навпаки.

Її можна назвати «методологічним анархістом», але доцільніше акцентувати увагу не на

деконструктивістській силі її філософії, а навпаки – на прокладанні мостів між різними традиціями. Авторка рухається стежками різного знання, намагаючись осягнути проблематику уваги, задіюючи різні культурні пласти та враховуючи різні досвіди. Враховуючи всю цю сукупність культурного спадку, вона вибудовує свою оригінальну філософську концепцію на перетині всіх можливих релігій та філософії, яка полягає в тому, щоб поєднати релігійний досвід та наукове пізнання в єдиний синтез (варто зауважити, що подібний підхід має античні витоки, зокрема у піфагорійців).

Підсумовуючи, слід зробити ще один висновок, який може слугувати орієнтиром для сучасної людини, яка переживає складний етап свого становлення, а саме – необхідність повернення до уважного споглядання навколишнього середовища, яке може підказати стратегію виходу із ситуації темпоральної замкненості, ідеологічної і політичної ангажованості (як вияву уявного матеріального), залежності від сучасних технологій та інформаційного перенасичення.

Список літератури

1. Вейль С. Сила. Згода. Справедливість. Любов. Зло. Львів: Shrapnel, 2024. 96 с.
2. Декарт Р. Міркування про метод, щоб правильно спрямувати свій розум і відшукати істину в науках. Київ: Тандем, 2001. 101 с.
3. Козловський В. Кантове вчення про чуттєвість, простір і час: трансцендентальні, антропологічні та природничо-наукові конотації. *Sententiae*. 2024. Т. 43, № 3. С. 81–98. <https://doi.org/10.31649/sent43.03.081>.
4. Лао-Цзи. Даодецзін. *Vsesvit*. 1998. № 10. С. 118-133.
5. Платон. Держава. Київ: Основи, 2000. 355 с.
6. Подмазін С. Свідомість: між діяльністю і спогляданням. *Мультиверсум. Філософський альманах*. 2021. № 2 (174), т. 1. С. 157–171. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2021.2.1.09>
7. Фуко М. Наглядати й карати. Київ: Комубук, 2020. 392 с.
8. *Cahiers Simone Weil* [Електронний ресурс]. URL: <https://www.simoneweil-association.com/> (дата звернення: 14.12.2025).
9. Campbell M. «As an Emerald is Green». *Waiting, Poetry and Affliction: Simone Weil's Concept of Attention*. Dublin: Dublin City University, 2023. 234 p.
10. Roberts P. Education and the ethics of attention: the work of Simone Weil. *British Journal of Educational Studies*. 2023. Vol. 71, no. 3. P. 267–284. <https://doi.org/10.1080/00071005.2022.2109589>.
11. *The teaching of Buddha*. Tokyo: Kosaido Co, 2005. 298 p.
12. Weil S. *Waiting for God*. New York: Harper Perennial Modern Classics, 2009. 208 p.
13. Weil S. *Œuvres complètes. Tome I: Premiers écrits philosophiques*. Paris: Gallimard, 1988. 456 p.
14. Weil S. *Œuvres complètes. Tome II, vol. 2: Écrits historiques et politiques*. Paris: Gallimard, 1991. 648 p.

References

1. Weil, Simone. 2024. *Syla. Zghoda. Spravedlyvist. Liubov. Zlo* [Power. Agreement. Justice. Love. Evil]. Lviv: Shrapnel.
2. Descartes, René. 2001. *Mirkuvannia pro metod, shchob pravylno spriamuvaty svii rozum i vidshukaty istynu v naukakh* [Discourse on the Method of Rightly Directing One's Reason and Seeking Truth in the Sciences]. Kyiv: Tandem.
3. Kozlovskiy, Viktor. 2024. "Kantove vchennia pro chuttievist, prostir i chas: transtsendentalni, antropologichni ta pryrodnycho-naukovi konotatsii" [Kant's Doctrine on Sensibility, Space, and Time: Transcendental, Anthropological, and Natural-Scientific Connotations]. *Sententiae* 43 (3): 81–98. <https://doi.org/10.31649/sent43.03.081>.
4. Lao-Tzu. 1998. "Daodejing." *Vsesvit* [Universe] 10: 118–133.

5. Platon. 2000. Derzhava [The Republic]. Kyiv: Osnovy.
6. Podmazin, Serhii. 2021. "Svidomist: mizh dialnistiu i spohliadanniam" [Consciousness: Between Activity and Contemplation]. *Multiversum. Filosofskyi almanakh [Multiverse. Philosophical Almanac]* 2 (174): 157–171. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2021.2.1.09>.
7. Foucault, Michel. 2020. *Nahliadaty i karaty* [Discipline and Punish]. Kyiv: Komubuk.
8. *Cahiers Simone Weil*. n.d. <https://www.simoneweil-association.com/>.
9. Campbell, Mary. 2023. "As an Emerald is Green". *Waiting, Poetry and Affliction: Simone Weil's Concept of Attention*. Dublin: Dublin City University.
10. Roberts, Peter. 2023. "Education and the Ethics of Attention: The Work of Simone Weil." *British Journal of Educational Studies* 71 (3): 267–284. <https://doi.org/10.1080/00071005.2022.2109589>.
11. *The Teaching of Buddha*. 2005. Tokyo: Kosaido Co.
12. Weil, Simone. 2009. *Waiting for God*. New York: Harper Perennial Modern Classics.
13. Weil, Simone. 1988. *Œuvres complètes. Tome I: Premiers écrits philosophiques*. Paris: Gallimard.
14. Weil, Simone. 1991. *Œuvres complètes. Tome II, vol. 2: Écrits historiques et politiques*. Paris: Gallimard.

Vladyslav Petrenko

ON THE QUESTION OF ATTENTION IN THE WORKS OF SIMONE WEIL

Introduction. The article is devoted to the analysis of attention as one of the central concepts in Simone Weil's philosophy and as a mechanism that enables the individual's spiritual and intellectual self-development. Particular attention is paid to Simone Weil's texts "Reflections on the Right Use of School Studies with a View to the Love of God" and "The Notebooks", whose fragmentary character and intertextuality require a hermeneutic interpretation. **The aim and tasks** of the study are to investigate the question of attention in Simone Weil's philosophy, to clarify the interconnections between attention, contemplation, vision, and individual force, and to reveal the opposition between imagination and reality within the framework of the problem of attention. **Research methods** include hermeneutic, systemic, and philosophical approaches. **Research results.** It is determined what place the concept of attention occupies in Simone Weil's philosophical system and which philosophical traditions are synthesized within her reflections. The study also demonstrates that attentive contemplation functions as a way of overcoming informational oversaturation, temporal limitation, and the growing dependence of modern individuals on technological environments. **Discussion.** The question of attention is considered in relation to contemporary cultural conditions characterized by distraction and fragmentation of perception. **Conclusions.** It is concluded that Simone Weil interprets attention not merely as an intellectual operation but as a spiritual practice oriented toward reality, contemplation, and inner transformation.

Keywords: attention, Simone Weil, contemplation, culture, science, religion, philosophy, imagination, self-development.

Дата першого надходження: 02.02.2026.

Дата прийняття до друку: 31.03.2026.

Дата публікації: 28.05.2026

DOI: <https://doi.org/10.18372/2412-2157.1.21245>

УДК 130.2:7.01:004 (045)

ДІДЖІТАЛІЗАЦІЯ У ФОКУСІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА: ФІЛОСОФСЬКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД

Максим Мельничук¹
Олег Соколовський²

Національний університет водного господарства та природокористування (м. Рівне)¹

melnichuk@nuwm.edu.ua | <https://orcid.org/0000-0002-4299-968X>

Житомирський державний університет імені Івана Франка²

sokolovsky@zu.edu.ua | <https://orcid.org/0000-0003-2228-3040>

Анотація. У статті здійснено філософсько-культурологічний аналіз трансформації концепції оригінальності та авторства у мистецтві в умовах цифровізації. На матеріалі концепцій В. Беньяміна («аура»), Ж. Бодрійяра (симулякр) та П. Вірільо (криза реальності) показано, що цифрове тиражування переносить цінність художнього твору з унікальності фізичного об'єкта на унікальність ідеї та концепції. Аналіз іммерсивних практик цифрового мистецтва (TeamLab Borderless) дозволяє виявити нову форму взаємодії глядача і твору, за якої рецепція стає колективною і процесуальною. Зроблено висновок про суперечність між демократизацією доступу до мистецтва та ризиком втрати його смислової глибини.

Ключові слова: цифрове мистецтво, кіберарт, віртуальна культура, штучний інтелект, творчість, діджиталізація, оригінальність, авторство, аура, симулякр.

Вступ

Винахід інформаційно-комунікаційних технологій став одним із визначальних чинників трансформації культурного ландшафту ХХ–ХХІ століть. Цифровий простір набув статусу нового середовища людського буття, яке суттєво змінює способи створення, розповсюдження та сприйняття художніх творів (Serres 2011). Зокрема, цифрові технології трансформують

базові категорії мистецтва – оригінальність, авторство, аура твору, – переводячи їх із площини фізичної унікальності у площину концептуальної та процесуальної. Саме ця трансформація залишається недостатньо дослідженою у вітчизняному філософсько-культурологічному дискурсі, попри значний масив зарубіжних студій.